

ВПЛИВ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА НА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬООБЛАСНИХ РЕГІОНІВ (основи методики дослідження)

Дослідження впливу промислового виробництва на соціальний розвиток регіонів низового рівня передбачає декілька етапів.

Перший етап – встановлення рівня промислового розвитку районів. Із цією метою необхідно проаналізувати:

1. Розміри і динаміку зосередження промислового виробництва у регіонах, а саме:

- фактори зосередження промислового виробництва, зокрема природні (мінерально-сировинні, лісові, водні та інші ресурси), демографічні (демографічний і трудовий потенціал), економічні (потенціал основних промислово-виробничих фондів /ОПВФ/, інвестиційний та інноваційний потенціали, розвиток форм організації виробництва);

- розміри (масштаби) зосередження промислового виробництва у регіонах. Для цього необхідно обчислити:

а) частку промислового виробництва, яка припадає на кожен регіон. Слід, однак, мати на увазі, що цей показник не характеризує повною мірою рівень промислового розвитку регіонів, оскільки вони можуть істотно різнитися за площею та кількістю населення. У зв'язку із цим важливо обчислити відносні показники зосередження промислового виробництва, зокрема:

б) рівень територіальної концентрації виробництва. Конкретно можна використати усереднений показник щільності обсягів виробництва продукції, чисельності промислово-виробничого персоналу (ПВП) та вартості ОПВФ на одиницю площі. Його можна виразити у відносних одиницях за такою формулою:

$$I_{TK} = \frac{(T + F + Z)}{S} / 3,$$

де T , F , Z , S – питома вага низового регіону в області за показниками, відповідно, товарної продукції, вартості ОПВФ, чисельності ПВП та площі.

Наведені показники доцільно використати для складання кривої Лоренца та розрахунку індексів локалізації виробництва (стосовно частки населення регіону);

- динаміку промислового зростання регіонів. Основу такого дослідження складає аналіз індексів динаміки, темпів зростання та приростів промислового виробництва у регіонах за певний період;

- рівень індустріалізації регіону. Для цього слід знайти частку валового внутрішнього продукту регіону, яка створюється у промисловості, і провести ранжування регіонів за цим показником.

2. Особливості диверсифікації галузевої структури промисловості регіонів та зосередження галузей з виробництва товарів народного споживання (ТНС). Для виявлення особливостей диверсифікації галузевої структури промисловості регіонів необхідним є розрахунок низки коефіцієнтів, зокрема їх структури за масштабами розвитку окремих галузей, галузей важкої і легкої промисловості, виробництва групи "А" і групи "Б", галузей ефективного і неефективного регіонального зосередження тощо.

Для аналізу особливостей зосередження окремих галузей з виробництва ТНС прийнятними є відомі коефіцієнти душевого виробництва та локалізації. Ці коефіцієнти (за кілька років) дозволяють, крім того, зробити висновки і щодо зрушень у розміщенні виробництва ТНС в області.

3. Ефективність промислового виробництва регіонів. Для такого аналізу регіональна статистика наводить показники рентабельності промислового виробництва у розрізі адміністративних регіонів за кілька років. Отже, можна виявити динаміку регіонів за цим показником та проаналізувати регіональну структуру ефективності виробництва.

Рівень промислового розвитку регіонів, на нашу думку, найбільш репрезентативно характеризує система взаємопов'язаних часткових індексів (територіальної концентрації, локалізації, ефективності виробництва тощо):

$$P = I_1 \cdot I_2 \cdot \dots \cdot I_n.$$

де P – рівень промислового розвитку регіону; I_1, I_2, \dots, I_n – часткові індекси промислового розвитку регіону.

Другий етап – встановлення рівня соціального розвитку районів. На цьому етапі необхідно проаналізувати:

1. Рівень розвитку соціальної інфраструктури. Із цією метою доцільно, передусім, проаналізувати міжрегіональний розподіл основних фондів об'єктів соціальної інфраструктури. Для аналізу ж окремих видів соціальної інфраструктури важливе аналітичне значення мають спеціальні показники. Так, наприклад, про розвиток торгівлі у регіонах свідчать показники роздрібного й оптового товарообороту, торгова площа магазинів (у розрахунку на 10 тис. жителів) тощо.

Оскільки об'єктів соціальної інфраструктури досить багато, а показників, які їх характеризують ще більше, то логічно спочатку знайти узагальнені показники рівня розвитку окремих видів соціальної інфраструктури, а вже потім, перемноживши часткові індекси, – загальний показник рівня розвитку соціальної інфраструктури.

2. Передумови формування якісного працересурсного потенціалу та раціональність його використання. Для цього необхідним є аналіз динаміки чисельності трудових ресурсів, оцінка працересурсного потенціалу, вивчення його структури та розподілу зайнятих за видами діяльності.

Оцінка працересурсного потенціалу регіонів може даватися на основі відомих методик [1]. Але, враховуючи недостатність статистичної бази на рівні низових адміністративних регіонів, цей потенціал найчастіше представляють за допомогою кількісних характеристик трудових ресурсів та деяких якісних, зокрема частки працівників, які мають вищу і середню спеціальну освіту.

Для характеристики ринку праці необхідно визначити пропозицію робочої сили, попит на неї, кількість безробітних по регіонах. Визначення змін у структурі пропозиції і попиту дасть можливість встановити тенденції розвитку ринку праці, масштабність безробіття, а у подальшому – дозволить розробити систему заходів зі створення нових робочих місць, у т. ч. й у промисловості.

3. Рівень реальної оплати праці. Для його аналізу слід визначити розміри основної і додаткової зарплати, рівень мінімальної зарплати, середній рівень зарплати у регіонах та проаналізувати динаміку цих показників.

4. Забезпечення доступу населення до основних товарів і послуг, у т. ч. й промислових. Передусім з'ясовується баланс

грошових доходів і витрат в асортименті та за ціною для різних категорій населення і домогосподарств (залежно від рівня доходів). Про забезпечення доступу населення (у розрізі регіонів) до основних товарів і послуг свідчать також показники товарообороту та обсягів надаваних послуг.

5. Екологічні умови проживання людей. Для цього необхідно проаналізувати міжрегіональні відмінності у викидах шкідливих речовин в атмосферне повітря по регіонах області від стаціонарних джерел забруднення у розрахунку на квадратний кілометр території, у т. ч. за видами економічної діяльності та основними забруднюючими речовинами.

Третій етап – дослідження впливу промислового розвитку регіонів на їх соціальний розвиток. Таке дослідження ми пропонуємо проводити у розрізі елементів територіально-інтегративної та територіально-агломераційної структур. Як відомо, елементами першої структури виступають регіони з їх промисловим та демографічним "наповненням", а другої – форми зосередження промисловості та населення (системи розселення). Для встановлення взаємозв'язків між елементами першої структури найбільш доцільним є застосування кореляційного методу.

Виявлення взаємозалежностей між рівнями промислового і соціального розвитку у розрізі форм зосередження промисловості і населення найбільш продуктивне, на наш погляд, на основі моделі потенціалів полів тяжіння промисловості та розселення, яка виражається такою формулою:

$$V_j = P_j + \sum_{i=1}^{n-j} \frac{P_i}{D_{ji}}$$

де V_j – потенціал поля промислового (соціального) розвитку центрального (j -го) пункту регіону; P_j – рівень промислового (соціального) розвитку у центральному пункті, для якого вираховується потенціал; P_i – рівень промислового (соціального) розвитку в інших (крім j -го) центральних пунктах; D_{ji} – відстань від j -го центрального пункту до кожного з n (інших) центральних пунктів.

Значення і промисловості, і населення доцільно представити у вигляді картосхеми. Точки з однаковими значеннями на ній з'єднуються еквіпотенціальними лініями. У результаті одержує-

мо картосхеми "рельєфу" промислового розвитку території та зосередження (розселення) людей по території. Провівши "віднімання" статистичних поверхонь промислового і соціального розвитку, можна одержати залишкову регресійну поверхню, яка свідчитиме про ступінь їх взаємозв'язку у розрізі окремих промислових пунктів, центрів, вузлів та систем розселення.

Загалом комплексний аналіз рівнів промислового і соціального розвитку у розрізі адміністративних регіонів низового рівня дає можливість обґрунтувати пріоритети внутрішньообласної регіональної промислової та соціальної політики.

Література

1. Трудовий потенціал і зайнятість: теоретичні основи та регіональні особливості / Під заг. ред. М. І. Долішного, С. М. Злупка. – Ужгород: Карпати, 1997. – 422 с.